

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

TOIMETUS:

A Luiga, J. Lõo, R. Rägo, M. Taevere, O. Tief.

Sisu:

Maaseadusega võõrandatud maade eest tasu maksmise küsimus — J. Jans. — Märkused matmispaikade seaduse kohta — A. Nirk. — Seitse aastat — J. Dopmann. — 1925 aasta kohtute tegevuse arvustik. Riigikohtu tegelus. — Riigikohtu otsused 1925 a. Ihk. 41—64.

Maaseadusega võõrandatud maade eest tasu maksmise küsimus¹⁾.

(Järg)²⁾.

Liivimaa 1804. a. Talurahva-seaduse § 1—3-ga määrati kindlaks, et Liivi kubermangu talupojad, põllupidajad, ükskõik, kas nad riigi, kogukonna või eramaadel asuvad, maa suuruse ja headuse järele maaomanikule tasu peavad maksuma, tööga, põllusaadustes või rahas. See tasu määrati eriliste revisjonikomisjonide poolt kindlaks ja normeeriti üksikasjaliselt vakuraa-

matutes, Rootsi eeskujul, § 48—75. ettenähtud korras.

§ 4-ga määrati põhimõtteliselt kindlaks, et kuna talupoeg ei tohi üldiste riiklikkude seaduste põhjal mitte teise seisusesse üleminna ega oma elukohast lahkuda ilma maaomaniku (kroonu maadel vastava ametkonna, kogukonna maadel kogukonna-valitsuse, eramaadel mõisniku) nõusolekuta, siis ei tohi ka talupoega vastu tema tahtmist selle mõisa maa pealt, kus ta hingekirjas, ära ajada ega teisele elukutsele sundida, välja arvatud avalikud kohustused, riigiteenistus ja nekruti-võtmine.

§ 6. järele pidi talupoja nõusolek ühest kohast teise viimiseks kihelkonnakohtu ees tõendatud olema.

Praegutoodust võib näha, et talumaade kasutamine mõisniku poolt oli 1804. a. Talurahva-seaduse järele Liivimaal õige piiratud. Mõisnik sai teatud maksu oma maa eest ja see oli õieti kõik. Talumaaga äri ajada ta ei võinud. Veel selgemini

1) Enne käesoleva artikli ilmumist võttis Riigikogu 5. märtsil 1926. a. tasumaksu seaduse vastu, millega põhimõttelikult tunnustatakse mõisaomanikkude õigus võõrandatud maa eest tasu saada. Seega on Eesti rahvaesindus ametliselt Eesti rahva halti aadli võlgnikuks tunnustatud, olgugi maksujõuetuks võlgnikuks. Seaduse kolme lugemise peale kulutati ainult kaks päeva, kusjuures teine ja kolmas lugemine sündis umbes ühe tunni jooksul. Sotsialistide katse, seaduse väljakuulutamist seisma panna, läks nurja, sest et kodanlised erakonnad koondatult vastu olid ja ükski nende hulka kuuluvaist saadikuist seismapaneku-nõudmisele allkirja ei annud.

2) Vaata Õigus nr. 1, 1926 a.

on mõisniku ja talupoja õigused talumaa suhtes § 40. ja 41-ndas normeeritud. Need paragrahvid käivad järgmiselt:

§ „40. Taluperemeest, kellele ja kelle pärijatele on ülemaltoodud põhimõtte järele¹⁾ mõisniku poolt temale eraldatud maatükid kindlustatud, ei või ilma kogukonnakohtu otsuseta, mis kihelkonnakohtu poolt kinnitatud peab olema, talust välja ajada, välja arvatud järgmised juhtumused:

1) Kui ta peale seda, kui revisjoni komisjon talle uue vakuraamatu on kätte annud, nii suure võla sisse langeb, mis tema koha kahekordsest väärtusest suurem on; see võlg ei pea aga tekkinud olema üldise häda ega õnnetute juhtumuste läbi, nagu on: tulekahju, viljaikaldus, taudid, rahe ja muud sellesarnased, vaid hooletuse ja priiskamise läbi.

2) Kui ta neid võlgasid, mis ta enne nimetatud uue vakuraamatu kättesaamist teinud, mitte kuue aasta jooksul ei tasu, vaid oma talu kahekordse taksiväärtuseni laseb kasvada.

3) Kui ta oma halva ülespidamise, raiskamise ja hooletuse tõttu talupidajaks kõlbmatuks tunnistatakse.

§ 41. Kõigil neil juhtudel, mil taluperemes oma talust peab välja tõstetama, samuti ka tema surma korral, saab tema vanem poeg talu omale. Kui aga talurahvakohus (Bauerngericht) selle ta liialt kõlblusvastase eluviisi pärast selleks kõlbmatuks tunnistab, siis astub tema asemele teine poeg j. n. e. Kui pojad on alaealised, siis valib talurahvakohus mõisniku kinnituseleestkostjad, kes mahajäänud varandusele inventuuri teevad ja mõisniku ning talurahvakohtu nõusolekul alaealise ligematele sugulastele talupidamise kui ka vallasvara alahoidmiseks üle annavad, kuni pojad täisealiseks on saanud. Ei ole aga peremehel poegi olemas või ei leia talurahvakohus

1) § 32 on otsekohe üteldud, et talupidajad valdavad oma maad põliselt ja neid võidakse ainult erijuhtudel, mis järgnevates paragrahvides üles loetud kohast välja ajada.

kedagi nendest peremeheks kõlbliku olevat siis määrab mõisnik oma äranägemise järele uue peremehe, kuid võimalikult endise peremehe ligemate sugulaste hulgast.“

§ 42. kinnitab, et peale eelnimetatud juhtude ei ole ühelgi teisel põhjusel lubatud talupoega talust välja tõsta. Tema vaba tahtmine talu käest ära anda peab kihelkonnakohtus tõendatud olema.

Balti agraarajaloos on suurt osa etendanud nõndanimetatud külade lõhkumine. Juba XIII. aastasajal on maavalitsejad selle peale tähelepanu juhtinud. Ka 1804. a. Liivimaa Talurahva-seadus näeb seda ette ja on sellepärast talumaade mõisa külge liitmise kohta kitsendavad määrused maksma pannud.

§ 33. järele lubatakse talumaid mõisa külge võtta järgmistel tingimustel: mõisanik peab seejuures kindlaks tegema, 1) et kahe hariliku teo arvel tuleb tema talupoegadelt nõutava nädala hobusetööpäeva kohta vähem kui kaks vakamaad mõisa külvipinda ja 2) et tal mõisas tühja harimiseks kõlblikku maad ei ole, mille läbi võiks põllupinda cespool-tähendatud normini suurendada.

Niisuguseks juhuks, kui talupoeg talu mõisa külgi liitmise korral välja aeti, oli ette nähtud tasu maakasutamise-õiguse kaotamise ja maaparanduse-tööde eest. § 38, mis selle kohta käib, on järgmine:

„Niisugustel kordadel on mõisaomanik kohustatud taluperemehele talu mõisa külge liitmisest kolm aastat ette teatama. Selle tähtaja möödumisel peab mõisnik taluperemehele kihelkonnakohtu poolt tehtud ja maakohtu poolt kinnitatud hindamise järele sularahas välja maksma: 1) kõik talupoja poolt tehtud majapidamisparandustööde kulud, tema poolt ehitatud hoonete väärtuse ning aia ja muude sarnaste sisseseadete asutamise kulud; 2) kõik veel koristamata viimase aasta põllusaagi; 3) iga taluhindamis-taalri pealt kaks rubla hõbedat.“

§ 39-ga määratakse kindlaks, et kõik määrused talumaade mõisa külge ühenda-

mise asjus on maksvad niihästi kroonu, kogukonna kui ka eramaadel. Vabal kokkuleppel ühendamine peab sündima lepingu kohaselt.

Kui teada oleks 1804. a. talumaade suurus ja inimeste arv, siis võiks välja arvutada, kui kõrgeks raha peale arvatult võiks talupoegade 1804. a. maakasutamise õigust hinnata, et näidata, mis Liivi kubermangu talupojad 1819. a. „vabakslaskmisega“ kaotasid. Sellele kaotusele tuleb juurde arvata $\frac{1}{8}$ talumaa kasutamise väärtus, kuna kõne all oleva seaduse § 48. järele oli Liivimaa talupoegadel niipalju maad avalikkude kohustuste täitmise eest tasuta tarvitada. Seda asjaolu konstateerib isegi niisugune Balti-Saksa asja eestkostja, nagu v. Broecker (oma raamatus Zur Quotenfrage, lhk. 26).

Vähemalt talu- ja mõisamaade võrendilise suuruse võime 1804. a. Talurahvaseaduse põhjal kindlaks määrata. § 65, mis seesuguse arvestuse aluseks, käib järgmiselt:

„Harilik tegu¹⁾, mis kunagi ei tohi talu poolest hinnatud väärtusest üle tõusta, annab mõõdupuu talumaade ja mõisapõldude vahekorra määramiseks ja võetakse seejuures põhimõtteks, et igaühe läbi aasta üks päev nädalas mõisatööle käiva hobuse-töömehe peale ei pea rohkem tulema kui kaks vakamaad, igaühel nendest 10 000 rootsi ruutkütünart pindala, mõisa talivilja-põldu. Selle juures määratakse kindlaks, et harilik tegu (harilikud tööd) peab aasta läbi nädalate peale tööpäevadena ühetasaselt jaotatud olema ja neid ei tohi kunagi ühest nädalast teise edasi lükata.

Sama seaduse § 58. järele pidi igas adramaa suuruses (80 taalri väärtuslikus) talus olema vähemalt 10 tööjulist meest ja sama palju tööjulist naisi. Iga mehe peale pidi mõisale nädalas tehtama

üks hobuse-tööpäev. Taalrile kui maa-väärtuse mõõdule vastas sel ajal umbes 2,5 ha¹⁾ pindala; seega oli adramaaline talu umbes 200 ha suur. Et iga hobuse nädala-tööpäeva kohta pidi olema 2 vakamaad mõisa talivilja-põldu, saame adramaalise talu kohta $2 \times 10 = 20$ vakamaad mõisa talivilja-nurme. 1804. a. valitses Baltias veel kolmepõllu-pidamine; seega vastas adramaalise talu 200 ha pindalale $20 \times 3 = 60$ vakamaad ehk 22 ha mõisapõldu. Võtame mõisa heinamaa juurde, mis sel ajal põllust vähem oli, saame ligikaudselt õige proportsiooni 200 : 40 ehk 5 : 1. See tähendab, 1804. a. oli talupoegade käes kasutada $\frac{5}{6}$ kõigest kõlblikust maast. Sellest oli natuke vähem kui $\frac{1}{9}$ avalikkude kohustuste arvel tasuta (ilma et maaomanikule midagi maksta oleks olnud) tarvitada.

Viimaste andmete järele²⁾ on Eestis 1 024 000 ha põldu, sellest endise Liivimaa osas (ilma Saare- ja Petserimaata) 567 500 ha. Andmete järele pidi 1804. a. umbes üks kolmandik vähem põldu olema, seega umbes 382 000 ha, millest ülemal toodud kalkulatsiooni järele talupoegade käes võis olla 300 000 ha. ümber, sellest tasuta umbes 37 500 ha. 20. aastasaja alul oli mõisa- ja talumaade vahekord 1 : 1; seega oleks 1804. a. põllupinnast talupoegade käes ainult umbes 190 000 ha olevat. 110 000 ha pealt on siis külad lõhutud, mis teeks Lõuna-Eesti kohta vähemalt 6000 keskmist talu. See oleks pilt mis me saame 1804. a. majanduslikest vahekordadest. Meie võime teda täiendada teise piltliku näitega. Tuletame meelde, et § 38. järele pidi mõisnik talupojale iga taalri taluväärtuse eest 2 hõberubla maksuma. Sellekohaste uurimiste põhjal tuli iga taalri kohta $2\frac{1}{2}$ ha pindala. Heinamaa, mis ka 1804. a. Talurahva-

1) Peale selle olid veel talupoja kanda: maksud natuuras ja nõndanimetatud „abitegu“, erakorralised tööd aastaaja järele, kuna harilikku tegu läbi aasta tehti.

1) J. Keussler, Zur Geschichte und Kritik des bäuerl. Gemeindebesitzes in Russland, 3. Teil 1887, p. 185—186.

2) Vaata: Statistiline album, vihik I, leht 12.

seaduse järele hindamise alla käis, tegi suurema osa talumaaadest välja. Võime oletada, et see oli taalrimaa (2,5 ha) kohta 1,5 ha. Seega oleks iga põlluhektari eest tulnud maksta läbistikku 2 hõberubla. Teeks 300 000 Lõuna-Eesti 1804. a. talumaa ha eest välja 600 000 hõberubla, selle aja arvestuse järele.

See on 1804. a. Liivimaa Talurahva-seaduse järele talupoegadele reserveeritud õiguste karakteristik. Eestimaa (Põhja-Eesti) talurahva seisukord oli palju halvem. 1804. a. „Regulatiivi“ (nii nimetati Eestimaa talurahva-seaduste seda osa, milles talupoegade õigused maa peale ja nende orjuse määr kindlaks määrati) järele ei võetud talumaade täpsat mõõtmist ja selle järele orjuse kindlaksmääramist nõndanimetatud revisjonikomisjonide kaudu, nagu seda Liivimaal tehti, vaid „Regulatiivi“ 89-ndas üteldakse¹⁾:

„Et made mõõtmisse kullu mahha jääks, peab Kihhelkonna-kohhus, kelle jurest asja selletamine hakkab, püüdma sedda, ni palju, kui ial sünnib, tallopoegade jenneste mõõdo arro järrel toimetada“.

Selle tagajärg oli, et Eestimaa talupojalt orjust, Liivimaa talupojaga võrreldes, palju rohkem nõuti ja sellel üldse õiget määra ei olnud. Ka olid Eestimaa talupoegade õigused maa peale väga puudulikult kindlaks määratud. Meil ei ole siin põhjust 1804. a. Eestimaa Talurahva-seadust ligemalt vaatlama hakata, kui järgmisi asjaolusid tähele panna.

1804. a. Eestimaa Talurahva-seadus on kohe tema ilmutumise ajal terava kriitika osaliseks saanud. Tartu ülikooli professor, hiljem rektor, Westfaalia talumehe poeg Evers, avaldas arvustavaid kirju, mis ei ole mõju avaldamata jätnud. Isegi keegi parun Stackelberg on valitsusele

1) Eesti keeles avaldatud pealkirja all: „Eestima Tallorahva Seadus, Moisanannematest nõutud ja meie Sure armolisse Keisri Herrast kinnitud 1805. a. sees.“

sel asjas märgukirja esitanud. Ja juba saan 1804. a., mil Eestimaa Talurahva-seadus avaldati on krahv Stroganov 1. detsembril keisri käsu peale Eestimaa rüütelkonna peamehele teatanud, et „Regulatiivi“ ei tule lõplikuks pidada, vaid teda peab täiendatama. 17. jaan. 1806. a. on rüütelkonna peamees maapäeva-komisjonile teatanud, et Peterburis kavatsetavat Eestimaal samasuguseid revisjonikomisjone talupoegade orjuse kindlaksmääramiseks sisse seada kui Liivimaalgi. Üldse on allikatest näha, et Vene valitsus Liivimaa 1804. a. Talurahva-seadust õiglaseks ja Rootsi ajast maksvale õigusele vastavaks on pidanud, mida ta ka Eestimaal on tahtnud maksuma panna. Kõige huvitavam on asjaolu, et Eestimaa 1804. a. Talurahva-seadust ei ole Vene Täielikus Seaduste Kogus mitte avaldatud, nagu Liivimaa oma. Ja ei ole tõendusi, et Eestimaa „Regulatiiv“ oleks Keisri poolt kinnitatud ja seega tõepoolest seadusejõusse astunud. Et tema eestikeelse väljaandmise kaanelchele on trükitud: „meie Sure armolisse Keisri Herrast kinnitud 1805. a. sees“, näib pettus olevat. Järjelikult tuleb meil 1804. a. Eestimaa talupoegade juriidilist seisukorda hinnata Liivimaa Talurahva-seaduse seisukohalt, sest seesugune on olnud tolleaegse Vene seadusandliku võimu seisukoht. Isesäralise reljeefsusega kirjeldab selleaegset asjade käiku ja võimumeeste vaateid baltisaksa õigusajaloolane Axel von Gernet. Ta kirjutab oma raamatus: „Geschichte und System des bäuerlichen Agrarrechts in Estland“, lhk. 145, talurahva vabakslaskmise motiivide kohta:

„Keiserliku loaga astus 17. veebr. 1811. a. ajalooline maapäeva koosolek kokku, mis pajatas suure sõna vabadusest. Kõige selle järele, mis me senini oleme näinud, tuleb pärisorjuse kaotamist, nagu ta Eestimaal läbi viidi, teatud piirini hädakaitseks lugeda. Valitsuse nõudmised lasksid karta, et mõisnikkude omandusõigus talumaade kohta hädaohtu võib

sattuda. Tasumaksu ei võidud loota, sest Eestimaal talupojal ei olnud sularaha. Teiselt poolt ähvardas kallite komisjonide asutamine ja maamõõdu- ning hindamis- tööde ettevõtmine, samuti ka avalikult Valitsuse poolt plaanitud talupoegade kohustuste allasurumine kuni Liivimaa Talurahva-seaduse tasapinnani mõisniku- seisust majanduslikult ruineerida.“

Nii siis, Eestimaal mõisnikkude maa- päev pajas, nende oma õigusajaloolise sõnade järele, 1811. a. suure sõna vaba- dusest sellepärast, et muidu mõisnikkude omandusõigus talumaade peale hädaohtu oleks sattunud ja et talupoegade orjuse- määra allasurumine Valitsuse poolt Liivi- maa Talurahva-seaduse tasapinnani Eesti- maa mõisnikuseisust majanduslikult rui- neerida ähvardas. Teiste sõnadega, talu- rahvas lasti Eestimaal mõisnikkude poolt vabaks sellel otstarbel, et teda edasi välja kurnata saaks. Kõlblusevastaselt, oma- kasupüüdlikel motiividel teotseti seega 1816. a. Eestimaal. Kuid ka Liivimaal ei olnud lugu parem. Ka Liivi mõisniku- seisus algatas talurahva vabakslaskmise selle nõuga, et 1804. a. Talurahva-seaduse kitsenduste käest peaseda, mis aadlid äh- vardavat¹⁾ pankrotini viia. Seda tõen- davad kõige pealt need kuus tingimust, mis 1818. a. Liivimaa mõisnikkude maa- päeva poolt Vene valitsusele esitati, ilma millede vastuvõtmiseta mõisnikud ei lu- banud talupoegi priiks lasta. Esimene nendest oli²⁾, et mõisnikud saavad tule- vikus piiramata õiguse maa tarvitamise kohta ja nendel ei pea talupoegade vastu mingisugust muud seadusega pealepandud kohustust olema kui need, mis vabalt sõlmitud lepingutes, mida üldiste seaduste järele käsitletakse, ette nähtud. Veel sel- gemalt on see 1819. a. „priiust“ toova Liivimaa Talurahva-seadus § 1. väljenda-

tud. Toon selle § „Liivlandi marahva säeduse“ 1820. a. tõlkes.

1. Liivlandi ja Kurresarema perris- moisavannemba andva kik melevalda, mis neil, kui perrismoisa vannembil, omma perrisrahva ülle olnu, henne käest ärra, ja teggeva perrispõlvele, iggavetses ajas, otsa: ent ma, sest et se moisa vannem- bide perris om, jääb nende kätte, ja om neil melevalda, sega teta, mida kui nem- ma sedda ommas kasvas tundva tarvis ollevat. Sest nida om se jo moisnikuide perrändetu õigus olnu, ja nida om se ka riki säedussen, üllemba vallitseja polest kinnitetu nink pühjandetu. Seperrast ei massa nüüd ennamb se säedus, mis 1804 ajastajal kuluteti, ei ka ne täutmisses tükki, mes 1809 omma päle pantu, ehk kül üts ja tõine nende sissen kirjutetu säedus, ütte ehk tõise asja perrast, veel mõnnes ajas, kindmas säeduses jääp, mida kui veel saap nimmitetus sama“.

Balti olude kohta iseloomuliku liht- susega kuulutatakse selles paragrahvis, et kõik seadused, mis mõisnikkude ka- suks kunagi antud, on pühad ja maksvad; talupoegade kasuks antud seadused tun- nistatakse tühjaks. Isäralist huvi pakub aga toodud paragrahvi Vene algteksti võrdlus eestikeelse tõlkega. Vene keeles käib Liivimaa Talurahva-seaduse § 1. järgmiselt:

1. Лифляндское и Эзельское рыцарство отказывается на вѣчныя времена от быв- ших доселѣ крепостных и наследственных прав, предоставляя себѣ, по коренным законам и Высочайшим постановленіям, полное право собственности на землю и неограниченное право пользоваться оною, как сіе особенными правами и привил- легіями, рыцарству дарованными, уста- новлено; а потому и Высочайше утверж- денное в 1804 году Положеніе о крестья- нах, равно как и дополнителныя, к оному правила, в 1809 году состоявшіяся, сим отмѣняются, кромѣ случаев, в коих

1) Tobien, Liivimaa agraarseadusandlus XIX aastasajal, venekeelne tõlge I, lhk. 274.

2) Tobien, op. cit., p. 354.

ниже сего предписывается на время
ОНЫМИ руководствоваться.

Kõige pealt leiame, et eesti keeles on välja jäetud ütlus, et 1804. a. Talurahva-seadus on keisri poolt kinnitatud. Selle eest on toonitatud, et moisnikuude perrändetu õigus“... „om... riki säedussen, ülemba vallitseja polest kinnitetu nink pohjandetu“. On tahetud eesti rahvale ütelda, et vaadake: „meie õigused „om riki säedussen, ülemba vallitseja polest kinnitetu nink põhjendetu“; teie õigused ei ole seda mitte; 1804. a. seadus on teie kasuks ilma õige aluseta maksuma pandud“. Meie võime niisugust tõlget täie õigusega kui seaduse võltsimist karaktiseerida.

Vene keeles räägitakse pääle selle mõisnikuseisusele (рыцарство) kingitud (дарованныхъ) õigustest ja eesõigustest. Eesti keeles üteldakse, et „ülemb valitseja“ on mõisnikkude õigused ainult kinnitanud, see tähendab õigused, mis varemalt juba olemas olid („moisnikkuude perrändetu õigus“). Seda peame jällegi võltsimiseks tunnistama.

1804. a. Eestimaa Talurahva-seaduse likvideerimiseks ei olnud sääraseid väänamisi tarvis, sest see seadus ise ei pakkunud talupoegadele iseäralist midagi, nagu juba tähendatud.

Niiviisi likvideeriti 1804. a. Liivimaa Talurahva seadus, mis pidi maksuma pandama ka Eestimaal

b) 1804—1919.

Kui me tahame 1804. a. Talurahva-seadustest mingisuguseid järeldusi teha praeguse aja juriidiliste vahekorrale kohta, siis peame järgmiste küsimuste kohta selgusele jõudma:

1. Kes on asjas vaidlevad pooled?

2. Missugused on käsitlusele tulevate õiguslike normide võrdleva väärtuse hindamise alused?

Mis puutub esimesse küsimusse, siis on juba käesoleva peatüki sissejuhatuses selle peale tähelepanu juhitud, et käes-

oleval juhul teineteise vastu seisavad balti-saksa aadel ja eestlased, mõlemad seisuslikult organiseeritud koguna. Aadlikorporatsioonid on aastasade jooksul teotsenud juriidiliste isikutena, ja kui juttu oli mõnesugustest õigustest, eriti õigustest mõisate peale, siis kirjutati ikka, et need õigused antakse rüütelkonnale kui teatud koondusele, olgugi ainult selles mõttes, et õiguste osaliseks arvatakse rüütelkonna liikmed igaüks oma ette. Klassiline selles mõttes on Sigismund-Augusti privileegiumi definitsioon: *nobis omnibus atque singulis* — kõikidele koos ja igaühele üksikult. Lepingut tegeva poolena nimetatakse selle juure: *ordines Livoniarum universi* — kõik Liivimaa seisused (linnad on eraldi nimetatud). Hilisemais dokumentides räägitakse ikka aadelist ja rüütelkondadest. Niiviisi on ka 1819. a. Talurahva-seaduses üteldud: „Лифляндское и Эзельское рыцарства“ — Liivi- ja Saaremaa rüütelkond. Samasuguses stiilis räägitakse ka Eestimaa mõisnikuseisusest. Näit. on Eerik XIV-nda privileegiumis 2. VIII. 1561 kirjutatud: „... der bemalten Ritterschafft und den von Adel...“

1804. a. Eestimaa Talurahva-seaduses: „Gesetzbuch für die ehstländischen Bauern“ tarvitatakse ütlisti: „die ehstländische Ritterschafft“, „die ehstländische Bauernschaft“. Ja nii ka hiljemini. 1856. a. Eestimaa Talurahva-seaduses ja tema väljakuulutamise määrustes (ukaasides) räägitakse kõrvuti „aadlist“ ja „rüütelkonnast“ ning nende vastu seisvat talupojaseisusest (Bauernstand). Samuti tarvitab 1860 Liivimaa Talurahva-seadus ütlisti: „rüütelkond“, „talupojaseisus“. Ja kuni tänase päevani on seisuslik vahetegemine jäänud, mille aluseks oli nimelt maaomandus. Meie aadel on ise selle eest hoolitsenud, et vahekorrad segi ei läheks. Ei ole seepärast mingisugust raskust maatasu küsimuses vaidlevaid pooli kindlaks määrata. Nad on: ühel pool — mõisniku-, teisel pool — talupojaseisus.

Selle juures ei või asjaolu, et aja jooksul ühest kui teisest seisusest isikuid on lahkunud või sinna juurde tulnud, mingit osa etendada. Juriidiliste isikute koosseis muutub ju alatasa, ilma et seejuures nende õiguste ning kohustuste kompleksis pruugiks muutusi olla.

Selle juures tuleb tähele panna, et kumbki pool Balti ajaloo jooksul pole esinenud eraõigusliku iseloomuga juriidilise isikuna, vaid kui avalikõiguslik tegurid. Seejuures on talupojad oma arvurikkuse tõttu olnud alati riikliku võimu hoolealusteks, alades paavstist ja Saksa keisrist kuni Eesti vabariigini, orduaeg mitte väljaarvatud. Teiste sõnadega, talupoegade huvide kaitsjana on vormiliselt alati esinenud riiklik võim, kes ka kuni 18. aastasajani maa ülemomanik on olnud. Mõisniku seisus on ikka teotsenud eraõigusliku, üksiku mõisniku huvisid esiplaanile seadva cesmärgiga. Aadel võttis endised riigimaad ilma ühegi vastutasuta enesele eraomanduseks. See on asjaoluline joon. Aadel on alati riigivõimu maha võidelnud, nagu see feodaalhuvide kaitsjatele igal maal iseloomulik. Mõisniku-seisus võitleb sellepärast ka Eesti riiki maha, oma traditsioonilist ülesannet täites. Eesti Vabariik toetub esimeses joones töölistele ja talupoegadele, on sellepärast tööliste ja talupoegade huvide esindaja. Muidu ei või ta seista.

Rahva suure enamiku, endise talupojaseisuse huvide esindajana teotseb seepärast Eesti Vabariik. Aadel on enese saksa vähemusrahvuseks kuulutanud ja organiseerib end sellena. Toetab ennast seejuures väliste, Eesti riigile võõraste jõudude peale.

Seesugune on faktiline asjade seiskord praegu.

Mis puutub asjaolusse, et mõisad on krepostiraamatuisse eraomandusena sisse kantud ja tsirkuleerusid viimastel aastakümnetel turuväärtusena, siis peab tähenda-

dama, et Balti suurmaaomandus on alati ligidalt ühenduses olnud poliitilise esindusega ja nõndanimetatud maapäevad olid mõisnikuseisuse esinduskogud, kellel oli suur mõju meie kodumaa asjade käigusse. Rütülimõisate ostmine ja müümine pole meie juures kunagi puhteraõiguslik toiming olnud. Üksikute mitte aadlisoost mõisaomanikkude huvid peavad alluma üldhuvidele; see põhimõte tuleb maksvaks lugeda, kui ei leidu teisi küsimuse lahenduse viise, seda enam, et ka eraõiguslikult seisukohalt võib nende kui kolmandate isikute õiguste vastu vaielda.

Balti aadli suurmaaomanduse kujunemine, nagu juba ajalooliste dokumentide varal tõeks tehtud, on läinud aegumise ja kingituse teel. See on juba 1561. a. mõlemates privileegiumides (Eerik XIV — Eestimaa ja Sigismund - Augusti — Liivimaa kohta) selgesti väljendatud. Mõlemad varanduse omandamise viisid kuuluvad nõndanimetatud tasuda transaktsioonide hulka. Edasi maaomandusel ei ole väärtust, kui tema harimiseks puudub tööjõud. Sellepärast on suurmaaomanduse küsimusega ka alati kaasas käinud talupoegade olukorra korraldamise küsimus. Mõisate aadli pärisomanduseks tunnistamise ajajärgud on olnud talupoegade kõige hoolimatuma kurnamise ajajärgud, nagu seda ükski balti õigus-ajaloolane ei saa salata. Eriti tõendab seda ka XIX aastasaja Balti agraalseadusandlus. On selge, meie õiguslised ning majanduslised vahekorrad, millest on sõltuv muidugi ka kultuuriline seisukord ulatuvad oma juurtega tagasi XIII aastasajasse. Kuid nagu tähendatud, meie ei taha praegu hinnata kaugemaid kui XIX aastasaja vahekorda.

Me seame küsimuse: kas oli 1804. a. Talurahva-seaduste äramuutmine 1816. ja 1819. a. küllalt õigusepärane ja kas on hilisemad seadusandlikud aktid lõplikult kustutanud kõik kõlbliselt ja juriidiliselt

vaieldavad võtted mõisnikkude maaomanduse alalhoidmiseks ja talupoegade kurnamiseks?

Selle peale peab üldiste õiguslikekude printsüüpide peale toetudes eitavelt vastama. Avalikku ülekohut ei või aegumise ega ka seadusandlikul teel kustutada. Õiguse jaluleseadmist võib jõuga takistada, kuid senikaua kui tast püsib mälestus, võib ülekohtu heakstegemisele asuda 1816. a. Eestimaa ja 1819. a. Liivimaa. Talurahva-seadused olid rüütelkondade poolt jämedalt oma kasupüüdlikel motiividel kokku seatud ning ellu viidud ja nende tagajärjed riikliselt kahjulikud, sest et talupojaseisus kõige suuremasse viletsusesse lükati mida ei salga ka balti-saksa oma õigusajaloolased. (Tobien, Gernet, Broecker), nii et nende kõlblikust maksvusest juttu ei või olla. Toore vägivallaga viidi nad ellu. Ei ole kahtlust, et meie aadel oma jõukuse nende seaduste abil alal hoidis ja et talurahvas praeguseni 1816. ja 1819. a. paljakstegemise all tulunduslikult ja ka tervislikult kannatab. Võeti ju priiks-laskmise ajal nõndanimetatud raudse inventari nime all isegi talupoegade liikuv varandus neilt ära. Eestimaa rüütelkond omal ajal on täpselt välja arvutanud, et 100 000 Eestimaa talupojale mõisnikud 1 321 267 bankorubla väärtuses loomi on jätnud.¹⁾ See olevat rüütelkonna poolt suur ohver olnud. Liivimaa rüütelkonna kingituse kohta ei ole täpseid andmeid. Kuid Liivimaa 1819. a. Talurahva-sead. § 30-st on näha, et raudseks inventariks loeti pea kõik talu elus inventar ja seemnevili. Arvesse võttes seda, et Eesti talupojad 1816. ja 1819. a. kaugeltki priiks ei saanud, vaid ei tohtinud kubermangu piirist välja minna ega talupojaseisusest lahkuda ja et nendel koondatud rüütelkondade liikmete käest elamiseks maad tuli rentida — mujale minna ei olnud —, siis võib ütelda, et Eesti talu-

1) Gernet, op. cit., p. 157.

pojad 1816. ja 1819. a. mõisnikkude poolt ihualasti võeti ja nad omale ka särgi selga uuesti pidid orjama. Kui neil juba midagi hakkas olema, siis ehitati nende koorimiseks kõrtsid igale techarule mis asjaolu märgib ära ka A. v. Gernet¹⁾. 1822. a. kergitati Eestimaal orjust maade ümberhindamise teel umbes ühe miljoni tööpäeva võrra aastas. Liivimaal vähem, sest et siin olid mõisnikud jõukamad.

Kõigist nendest asjaoludest on selge, et praeguse aja meie mõisnikkude suurmaaomandus on lausa ülekohtu saavutus. Seda ülekohut võib vägivõim üldistes huvides heaks teha. On selge, et kui Vene valitsus võis talupoegade suhtes kõige avalikumat ülekohut lubada, siis Eesti Riigikogul õigus on seda hääks teha. On ta ju sama suveräänne asutis. Ei ole, oletame, riigivõimul üldse õigust ülekohut teha, siis on jälle kõik need läinud aastasadade seadusandlikud aktid, milledega mõisnikkudele mõisad õigusevastaselt kätte anti, tühised. Eriti tühised on kõik nõndanimetatud igamised ühes privileegiumidega, mis riigi äraandmise teel saadud. Igamise suhtes ei tarvitse meil kaugele minna juriidilisi printsüüpe otsima, vaid lööme ainult lahti B. E. S. III kõite mis sisaldab Balti aadli enese õigust. Seal on näiteks § 820:

Et valdamine aegumise teel omandusõiguseks muutuks, selleks on tarvis: 1) asi, mis valdamisele võib kuuluda; 2) valduse seaduslik alus; 3) valdaja hea usk; 4) katkestamata valdamine; 5) määratud tähtaja möödumine; 6) omanikul juriidilise võimaluse puudumine oma õigusi enne tähtaja lõppu maksvaks teha.

Küsime: millal on meie aadel maaomanduse ja talupoegade, samuti ka riigivõimu suhtes heas usus toimetanud? Ajalugu vastab: ei millalgi. Millal on talupojad omi õigusi saanud maksvaks

1) Op-cit.

teha? 700 aasta järel esimest korda peale suurt Vene revolutsiooni 1917. a.

Ühes maaga peab ka Balti talupoegade (eestlaste ja lätlaste) vabadus mõisnikkude omanduseks aegunud olema. Ühegi seadusega ei ole nad kunagi orjadeks tunnistatud. Selle vabaduse ostsid nad siis 1816. ja 1819. a. kõige oma varanduse mõisnikkudele andmisega tagasi. See oli balti aadli tingimus Vene valitsusele talupoegade vabakslaskmiseks nõusoleku andmisel.

Rahva vabadus ei või aga millalgi ära igada. Vabadus ei ole õiguse-, vaid jõuküsimus. Kui mõisnikud midagi meie vabaduse arvel on saanud, siis peavad nad selle kui varastatud või röövitud va-

randuse tagasi andma. B. E. S. III köite § 826. ütleb selle kohta:

„Varastatud, röövitud või vägivallaga omandatud asja ei või aegumise teel omandada ei varas, röövel ega vägivallatarvitaja ise ega ka kolmas isik, kes asja varga, röövli või vägivallatarvitaja käest saanud. See aegumise piiramine jääb seni maksma, kuni asi õige omaniku valdusele on tagasi antud.“

Toon selle paragrahvi mitte kui juriidilise normi, vaid kui põhimõtte. Ta on Baltimaal maksnud juba siis, kui 1816. ja 1819. a. vabakslaskmis seadused anti.

Teist juriidilist printsiipi ei või meil kõne all oleva küsimuse lahendamiseks olla.

J. Jans.

Märkused matmispaikade-seaduse kohta.

29. oktoobril 1925. a. võeti Riigikogu poolt vastu matmispaikade-seadus, mis Riigi Teatajas 6. nov. 1925. a. nr. 171/172 avaldatud ja 16. nov. samal aastal maksmata hakanud.

Kõnes olev seadus on oma kogu poolest lühike, — ainult 11 paragrahvi. Sellepärast ei sünnita tema tarvitamine raskusi. Kuid sisu poolest on see seadus laiaulatuslik, sest et ta muudab põhjalikult senist koguduste surnuaedade (kirikaedade) tarvitamise kava ja omanduse-õiguse mõistet.

Senini olid Eestis olemas üksikute koguduste surnuaiad nende usutunnistuste järele, ja sinna maeti vastava usu kiriku liikmete surnukehad. Ev. lut. usu koguduste surnuaiad olid asutatud tervete koguduste või üksikute perekondade jaoks. Endiste seaduste järele tuli surnuaedade asutamiseks politseivalitsuselt ja pühali-kuks õnnistamiseks konsistoriumilt luba paluda. Surnuaiad olid seaduse järele õnnistatud paigad ja koguduse liikmetele

pühaduse ilmega. Uute surnuaedade asutamiseks oli tarvilik peale selle veel arstivalitsuse hääkskiitmine.

Nagu eespool öeldud, maeti Ev. lut. usu kiriku liikmete surnud kas tervete koguduste või üksiku perekonna jaoks määratud ja seatud korra järele õnnistatud paikadesse maha. Kogudused on igaüks enesele asutanud surnuaia ehk kirikaia. Sagedasti on ühel kogudusel mitu surnuaeda, mis sellega seletatav, et enamal ajal asutatud surnuaed on täis maetud ja ruumipuudus ei võimalda rajatud piirides enam uusi matmisi. Viimased on nõnda nimetatud vanad surnuaiad. Surnuaed on koguduse poolt suuremalt jaolt koguduse liikmetele perekonna matmispaikadeks välja müüdud, igaühele mõninga ruutsulla suuruses. Seesugused perekonna-matmispaigad on istutatud puude ning põõsastega ja piiratud tihtipeale aedadega. Sellepärast paistavad koguduste surnuaiad meeldivate metsatukkadena juba kaugele silma. Peale perekonna-matmis-

paikade on koguduste surnuaedadel üldine osa, kuhu maetakse neid koguduse liikmeid, kes ei ole omale perekonnamatmisepaika surnuaial võtnud. Üldmatusepaik surnuaedadel on enamalt jaolt ilustuseta ja puudekehv, oma alla võttes väikest osa surnuaiast. Säärasele surnuaiad üldmatusepaigale maeti ka teiste koguduste liikmeid kui ka teiseusulisi, kui need koguduse piirkonnas surid ja neid seal maha tuli matta. Seda juhtumust näeb ette ka ev. lut. usu kiriku seaduse § 316. Üldmatmispaik koguduse surnuaial määrati juba selle asutamise korral koguduse juhatus (ülema) poolt kindlaks, samuti nagu perekonna-matmispaikade asetuskohadki.

Surnuaedasid ümbritseb harilikult raudkivist aed. Peale selle on surnuaedadele ehitatud kabelid surnute hoidmiseks enne nende mahamatmist. Suuremate surnuaedade juures on olemas vahimajad tarviliku õuemaaga. Kabelite ehitamine surnuaedadele oli ev. lut. usu kogudustele sunduslik kirikuseaduse § 843. põhjal. Nende korraldamise ja ehitamise järele pidi valvama konsistorium. Surnuaeda ümbritseva aia, kabeli kui ka vahimajade ehitamine on sündinud koguduste üldisel kulul ja hoolet.

Surnuaiad on kreposteeritud kiriku nimele vastava koguduse nimetuse järele. Uuemal ajal asutatud surnuaedade kohta on sellest korrast üksikuid erandeid olemas.

Praegu maksva seaduse põhjal on surnuaiad nimetatud matmispaikadeks, mis jagunevad avalikkudeks ja eramatmispaikadeks. Välja on arvatud selle seaduse mõjuvusest sõjaväe matmispaigad, millede korraldamine kuulub Sõjamineisteriumi võimkonda.

Avalikud matmispaigad on määratud üldtarvitamiseks. Siia kuuluvad kõige pealt linnade, alevite, maakondade, suuremate valdade või valdade ühenduste poolt asutatavad matmispaigad, missugu-

seid praegu õieti olemas ei ole. Neid tuleb alles asutada. Kui suureks kujuneb tarvidus seesuguste avalikkude matmispaikade järele, seda näitab seaduse tegelik elluviimine. Kuid senikaua, kui usulik elu inimesi kaasa tõmbab, tohiksid leida omavalitsuse avalikud matmispaigad küll vähe tarvitajaid. Nende vajalikkuse vastu ei või muidugi vaidlust olla, eriti suuremates linnades.

Edasi on kõnesoleva seadusega avalikkudeks matmispaikadeks tunnistatud senised koguduste surnuaiad. Sellega on surnuaiad koguduste käest ära võetud. Surnuaedade ehk matmispaikade tarvitamise, korraldamise, maksude võtmise jne. kohta on sama seadusega (§ 9) siseministril kokkuleppel töö- ja hooletandeministriga õigus vastavaid määrusi anda. Missugusel viisil matmispaikade seisukord kujuneb, selleks peab ära ootama nimetatud määrusi. Matmispaikade ehk surnuaedade tarvitamise eest lubab seadus maksusid määrata nii, et nendega katta võiks ainult matmispaikade asutamise, sisseseadmise, korrashoidmise ja valitsemise kulud. Tegelikult, vähemalt esialgu, seisab praeguste koguduste surnuaedade tarvitamises muutus arvatavasti selles, et surnuaedadesse võib matta surnuid usu või päritolemise peale vaatamata ja kogudustel tuleb seda seisukorda päältvaatamisega tunnistada. Seaduse § 7. põhjal jäävad senised koguduste surnuaiad nende valvamisele ja tarvitamisele, kusjuures tuleb täita matmispaikade suhtes antud määrusi ja eeskirju. Vastasel korral läheb surnuaed vastava omavalitsuse valitsemisele.

Nagu omal ajal Maaseadusega kõik kiriku maad riigi omaks tunnistati, nii on nüüd matmispaikade seadusega kõik ühte või teisse usutunnistusse kuuluvate koguduste surnuaiad neilt ära võetud ja mitte kellegi omaks tunnistatud. Mida seaduseandja säärase korraldusega on tahtnud kätte saada, jääb selgusetuks. Kui tunnistada tarvidust avalikkude matmispaikade

järele, siis ilmkahtlemata jätkuks neist omavalitsuste poolt asutatavatest matmispaikadest ka kõikide surnute jaoks, mis teatavas omavalitsuse-üksuses saavad olema, kui aga asutamise ajal matmispaik küllaldaselt suur tehakse.

Kui arvesse võtta seaduse § 3, millega on kogudustele (usuühingutele) lubatud oma liikmete jaoks era-matmispaikasid asutada, siis tuleb konstateerida, et seaduseandja millegi pärast ei ole tarviliku leidnud olevat kujunenud olukorra edasikestmist lubada. Et säherduse muutusega usulisi tundeid puudutatakse, seda ei ole arvesse võetud. Ja kas seaduse teostamine sünnib ka tegelikult, ka see on väga küsitav. Senised koguduste surnuaiad olid õieti, kõnesoleva seaduse mõttes, eramatmispaigad. Nende surnuaedade avalikkudeks matmispaikadeks tunnistamine käesoleva seaduse mõttes ei ole millegagi õigustatud.

Maaseaduse § 1. märkus 1. punkt 3. põhjal ei kuulu surnuaiad mitte võõrandamisele. Võõrandamist ei näe ette ka matmispaikade seadus. Enne kui pärast on kogudus või kirik surnuaia — avaliku matmispaiga juriidiline omanik. Kuid seaduse § 7. järele võivad kogudused valitsemise surnuaia üle kaotada, mis seesugusel juhtumusel omavalitsuse asutusele üle läheb. Valitsemise mõiste sisaldab matmispaikade seaduse mõtte järele valdamise ja kasutamise elemente, kuna siseministrile õigus on antud määrusi anda surnuaedade tarvitamise maksude määramise, järelevalve ja korraldamise kohta. Ja kogudusele, kui surnuaia otsekohesele omanikule jääb ainult kohustus antud määrusi täita. Jääb järele veel kolmas täieliku omandusõiguse moment, nimelt korralduse tegemine, s. t. kogudusel oleks õigus olemas surnuaeda kuni kuue aastani välja rentida, kuna pikemaks ajaks väljarentimise või surnuaia müümise ja pantimise korral Vabariigi Valitsuse luba tarvilik oleks (usuühingute s. § 26). Tege-

likult muidugi ei saa säärast korralduse tegemist koguduse poolt ette tulla. Küll võiks vahest ette kujutada niisugust võimalust, kus koguduse võlausaldaja pöörab nõudmise surnuaia kui kinnisvara peale, mis tegelikult läbiviidav, kuna surnuaed kinnistusraamatute järele koguduse nimel seisab.

Toodud kaalutlustest selgub, et surnuaiad, mis Maaseadusega võõrandamata jäeti, on kirikult tegelikult siiski ära võõrandatud. Sest valvamine ja kasutamine on kõige pealt piiratud ja neid võib iga silmapilk ilmliku ametiasutise korraldusel koguduse käest ära võtta. Ja kolmandas omanduse-õiguse elemendis on kogudus täielikult sõltuv Vabariigi Valitsuse loast. Omanduse-õigust kui seesugust ei ole kogudustel surnuaedade suhtes järjekult mitte enam olemas. Et surnuaiad kui kinnisvarad on kinnistusraamatuis veel koguduste nimele jäetud, see on ainult väline, sisuta omanduse-õiguse vorm.

Seaduseandja ei ole matmispaikade seaduse andmises mitte suutnud enam-vähem tabada tegelikus elus väljakujunenud seisukorda elunõuetele vastavalt.

Suureks puuduseks matmispaikade-seaduses tuleb lugeda ka seda, et seadus on liiga lühike ning puudulik ja nende vigade kõrvaldamiseks on administratiivvõimule õigus antud määrusi laias ulatuses välja anda. Seadus peaks kujutama enesest tervikut, kus asjasse puutuvad küsimused oleksid võrdlemisi lühidalt ja selgelt ette nähtud.

Matmispaikade-seadus kannab oma olemises omanduse-õiguse piiramise ideed, nagu paljud teised seadusandliku asutise poolt väljaantud seadused, muu seas väga tuttavaks saanud üüriseadus.

Säärane tendents seaduseandvuses ei ole hästi mõeldav kodanliku ilmakorra puhul. Sest ta halvab teguvõimet ja ettevõtlikust, kuna kindlus selleks puudub, et tehtud töö saavutused ka edaspidiste aegade ni tegija omaks jäävad.

Käsiteldava seaduse puhul tekib samasugune kahtlus, kui võrrelda seaduse § 2. paragrahv 3-ga. Viimase § põhjal lubatakse kogudustel asutada oma liikmetele surnuaedu. Seaduse § 2 aga ja kogu seadus tunnistab senised koguduste viimaste poolt nende liikmete jaoks asutatud surnuaiad avalikkudeks, viies koguduste

omanduse-õigust surnuaedade suhtes nulli peale. Ei ole olemas mingisugust garantiid, et praeguse seaduse alusel koguduse poolt asutatud surnuaed mõne aja pärast tulevikus jälle avalikuks matmispaigaks ei kuulutata samadel alustel, nagu käsiteldud seadus seda ette näeb.

A. Nirk.

Seitse aastat.

Viljandi-Pärnu Rahukogu pühitses 11. detsembril möödunud aastal oma aastapäeva, esimest korda Eesti ajal. Korraldati pidulik aktus Rahukogus ja pärast omavaheline koosviibimine „Koidu“ seltsi saalis. Koos oli suurem hulk Viljandi-Pärnu Rahukogu ringkonnas õigusmõistmise ja selle kättesaamise alal tegutsevast perest, üle saja inimese, peale selle vähesel arvul kutsutud auvõõrad. Sõbralikult ja ülevas meeleolus saadeti tähtsa päeva õhtu üheskoos mööda.

Aastapäeva määras Rahukogu üldkoosolek 11. detsembri peale, sest sel kuupäeval aastal 1918 on ära peetud Rahukogu korraldav kohtuistung, arvu poolest küll teine, kuid kus mitmed kohalisele kohtutegevusele põhialuseks olevad küsimused on otsustatud ja seisukohad võetud. Siin on esimesed ametissenimetatud kohtunikud olla kirjutanud siinsamas kokku seatud järgmisele tekstile: „Töötame Eesti ajutisele valitsusele truudust pidada, Valitsuse makvaid seadusi põhjalikult täita, kohut puhta südametunnistuse järele pidada, ilma kellegi kasuks kaldumata, ja igas asjas minu ametikutse kohaselt toimetada, meeles pidades, et mina kõiges selles pean seaduse eest vastust andma! Allkirjaandmise vajadust motiveeriti järgmiselt: „Kuna teada ei ole, kas Ajutise Valitsuse poolt kohtunikudelt vannet nõutakse, siis vande asemel allkiri

anda, et kohtunikud oma ametit puhta südametunnistuse iärele tahavad pidada“. Siit peale algasid kohtunikud oma hariliku tegevust.

Muude 11. detsembri korraldava kohtuistungi päevakorra-punktide hulgast olgu nimetatud järgmine: „Kohtunikude riiete küsimus.“ Otsustatud: „Arvati, et rahukohtunikud lihtriietes, ilma mingi märgita, kohut peavad; Rahukogu istumisel kantakse musta kuube ja musta slipsi“. Musta kuue all mõeldi harilikku pikka kuube. 1919. aastal ja 1920. a esimesel poolel peeti sellest reeglist truisti kinni. Siis aga tuli sellest kombest vähehaaval loobuda, sest paljudel uutel kohtuametisse juurdetulijatel, sageli sõjaväest, ei olnud musta kuube, ja seda enesele muretseda ei võimaldanud tolleaegsed palgaolud. Ka advokaadid ilmusid esialgu kohtulaua ette ikka frakis, kuid läksid hiljemini ka igapäevase, hariliku ülikonna peale üle. Nii on väliselt kirjuks saanud ja jäänud kohtu koosseis ja advokaadid kohtuistungil. Väline ühtlus riietuses oleks aga tarvilik. Kuigi sellest ei olene kohtumõistmise õiglus, ei saa ometi salata, et tseremoniaalsuse mõju meiegi ajal oma jõudu ei ole kaotanud. —

Kohtutegelaste kohta Viljandi-Pärnu Rahukogu ringkonnas läinud seitsme aasta jooksul oleks ära märkida järgmist: Esimene Ajutine Valitsuse poolt Viljandi-Pärnu Rahukogu ringkonda ametisse mää-

ratud kohtunik on Georg Taevere, nimetatud rahukohtunikuks arvates 20. novembrist 1918. a. Taevere asus kohe Viljandisse, nimetas siin Rahukogule ajutise sekretäri August Kuriku, võttis äraminevailt sakslasilt kohtuasutisi tolleaegse Viljandi Maakonna valitsuse esimehe, Riigikohtu praeguse liikme, Puusepa abil üle. Rahukohtunikudeks on siis edasi nimetatud: August Wichvelin 22. novembrist, Julius Kurg 23-ndast, Jaak Kangur 25. novembrist, samal ajal on nimetatud prokuröri abi k. t. Hans Ester. Veidi hiljemini, nimelt 3. detsembrist, on nimetatud Rahukogule esimees — Gustav Seen. Kohtu-uuriija kohustetäitjaks on nimetatud Hugo Tamberg ja Heinrich Jõhvikas, arvates 4. detsembrist, ja 20. detsembrist rahukohtunikuks veel Johann Sang. Seega oli võrdlemisi lühikese ajaga esialgu tarvilsed jõud ametisse seatud ja kohtu tegevus võis alata.

Kohtutegelaste arvu kasvamine järgmistel aastatel läks aga visalt. Tallina ja Tartu olid külgetõmbavad; sinna mindi parema meelega, Wiljandi-Pärnu pidi ootama. Siia tulid, juba algusest peale ja pärastpoolegi, peaasjalikult need, kes siinse Rahukogu ringkonnaga kuidagi seotud olid olgu sünnikoha, majandusliikude olude kaudu või endise ametisolemisega ja need on tänasenigi siia püsima jäänud.

Kohtutegelaste arvu Wiljandi-Pärnu Rahukogu ringkonnas seitsme aasta jooksul kujutagu järgnev tabel, millesse ülestähendatud arvud käivad iga aasta 11. detsembri kohta:

Kokku on seitsme aasta jooksul eelmises tabelis äratähendatud kohtuametitesse nimetusi olnud 38; lahkunud on sama aja jooksul 18, seega läbistikku 2—3 inimest aastas. Lahkunuist on ametist tagandatud 2, notaariuseks hakanud 1, advokaadiks 4, teistesse Rahukogu ringkonnadesse üle läinud 11. Üldse on koosseisus alaline liikumine ning muutumine olnud ja näis sageli, et Viljandi valiti ai-

Aastad.	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925
Rahukogus (esimees, abiesimees, alalised liikmed)	1	2	2	4	4	6	6	5
Rahukohtunikud	5	4	6	7	8	7	8	8
Lisarahukohtun.	—	1	—	1	—	1	1	1
Kohtu-uurijad	2	1	1	2	4	4	3	4
Prokurörid	1	2	2	2	2	2	2	2
Kokku	9	10	11	16	18	20	20	20

nult ülemineku-jaamaks mujale, paremale paigale, missugune nähtus aga väikses Rahukogus ei saa arusaadavalt töö peale halvasti mõjumata jääda.

Kohtuameti kandidaatide läbikäik on olnud järgmine kusjuures alusajaks tuleb lugeda jälle 11. detsembrist:

Aastat	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925
Nooremad kand.	—	—	—	—	—	1	3	3
Vanemad kand.	—	1(k.t.)	6	3	2	2	2	4
Kokku	—	1(k.t.)	6	3	2	3	5	7

Kantseleijõudude arv Rahukogus kreposti-jaoskonnaga, rahukohtunikude, kohtu-uurijate juures ning prokuratuuris on tõusnud praegu 52 inimese peale 32 pealt 1919. aastal.

Kohtupristaveid oli aastapäevaks 2, juurde avatud veel 2 kohta, sel ajal vakantsed. Notaariusi oli 3. Vannutatud advokaate oli 10, vannutatud advokaadi abisid 6, eraadvokaate 8, kokku 24 advokaati. Neist elas Viljandis 13, Pärnus 10, Mõisakülas 1.

Kohtuasjade arvustikku näitab järgmine tabel.

Otsustamiseks sissetulnud asju:

Aastad	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925 (lõpuni)
Rahukogu	14	1977	3103	2903	2768	3093	3547	3625
Rahukohtunikud	139	5514	6551	7763	8515	10.399	12.980	13.972
Kokku	153	7491	9654	10.666	11.282	13.492	16.527	7.597

Kuna Rahukogusse sissetulnud asjade arvus 1921. ja 1922. aastal on teatavat vähenemist märgata, on rahukohtunikudele sissetulnud asjade arv aasta-aastalt järjekindlalt kasvanud, ja kuna 1922. aastal keskmiselt igal rahukohtunikul tuli ära otsustada umbes 89 asja kuus, tõusis see arv 1925. a. 145 peale. Peale oma hariliku jaoskonna töö tuli rahukohtunikudel alati ka Rahukogu kohtuistungitest osa võtta, alaliste liikmete vähesuse tõttu, niihästi esimese kui teise astme tsiviil- ja kriminaal-asjus, ja mitte ainult kaasaistujatena, vaid alati ka asja ettekandjatena. 1925. a. 29. oktoobri seadusega on rahukohtunikud küll Rahukogu töödest vabastatud, kuid alluvuse tõstmine sama seadusega ühel ajal suurendab kahtlemata nende kohtuasjade arvu, nii et töörohuse vähenemist rahukohtunikudel küll vist ei ole loota. Ja kuna rahukohtunik nii ütelda entsüklopedist seaduste teadmises peab olema oma tegevuse mitmekesisuse tõttu, siis võib vaevalt loota, et tal võimalust oleks seadustesse süveneda. Kerkib paratamatult üles rahukohtunikude arvu suurendamise küsimus või Vallakohtute ellukutsumine, mida viimast võib-olla olud ehk ka juba võimaldavad.

Kohtuasjade läbikäigu suhtes tuleb aga üldiselt tähendada, et Viljandi-Pärnu Rahukogu ringkonnas on alati käidud põhi-

mõtte järele — kohtuasju võimalikult kiiresti ära otsustada. Selle põhimõtte esiplaanile seadmise läbi, mille juhtnõuiks võttis juba Rahukogu esimene esimees, on võib-olla kannatanud asjaajamise vormilik külg, kuid oodati ja loodeti, et tulevad kord paremad ajad, kus tööjõude küllalt olemas ja siis võimalik ka mõlemaid põhimõtteid, kiirust ja vormilikkuse täpsust, täielikult teostada; seniks aga arvati tarvilikumaks kiiruse põhimõtet eelistada, et inimestel mitte kaua ei tuleks oodata endi õiguslike vahetõrgete lahendamisel ja ka kurjategijaid võimalikult varsi peale kuriteo kordasaatmist karistada. Ja tegelik elu nõuab seda esimeses järjekorras.

Rahukogu rahaline läbikäik, mis riigilt on saadud kohtuasutiste ülevõltpidamiseks, oli:

1918/1919. a.	—	524.600 mk.
1920. „	—	2.570.000 „
1921. „	—	7.560.900 „
1922. „	—	10.725.000 „
1923. „	—	13.000.000 „
1924. „	—	13.456.000 „
1925. „	—	14.656.800 „

Piirdudes nende väljavõtetega Rahukogu esimehe k. t. poolt aastapäeva-aktusel ettekantud aruandest, lõpetan aruandja lõppsõnaga:

„Palju on ära tehtud seitsme aasta jooksul, ja on aasta-aastalt ikka püütud paremini teha. Selles sihis töötada olgu meie püüd ka edaspidi. Ja tahaks loota, et kui meie järgneva seitsme aasta möödumisel jälle siin koos viibime aastapäeval, siis ka ütelda võiksime: palju on ära tehtud ja palju on paremini tehtud kui esimeste seitsme aasta kestel.“

Viljandis 1926.

J. Depman.

Riigikohtu tegelus.

Administratiiv-osakond.

Kuhu tuleb kaevata „Tehnika eriteadlaste registreerimiskomisjoni“ otsuse peale?

Vastus: Haridusministeeriumile.

Riigikogu poolt 20. II. 1923. a. vastu võetud inseneride, arhitektide ja tehnikute kutse õiguse seaduses (R. T. nr. 33/34 — 1923. a. sead. nr. 29) ei ole kaebamiskorda ette nähtud selles seaduses tähendatud „Tehnika eriteadlaste registreerimiskomisjoni“ otsuste peale (§ 9). Administratiivses kohtukorras võib kaevata nende asutuste otsuste peale, mis Adm. K. K. § 2 (R. T. nr. 10 — 1919. a.) üles loetud või kelle otsuste peale kaebamine adm. kohtukorras on ette nähtud vastavates seadustes. Kuna aga „Tehnika eriteadlaste registreerimiskomisjoni“ ei ole Adm. K. K. § 2. nimetatud ja puudub ka vastav seaduse märkus, mille põhjal selle komisjoni otsuste peale võiks kaevata adm. kohtukorras, siis peab järeldama, et selle komisjoni otsuste peale üldse ei saa kaevata adm. kohtukorras. Sellest omakorda järgneb, et selle komisjoni otsuste peale võib kaevata administratiivkorras. Sellest, et nimetatud komisjon on asutatud Haridusministeeriumi juurde ja tema tegevus sünnib Haridusministeeriumi esindaja juhatusel (§ 9), tuleb järeldada, et see komisjon administratiivkorras allub Haridusministeeriumile ja järjekult tuleb ka kaebused selle komisjoni otsuste peale anda Haridusministeeriumile.

(R. Adm. A. nr. 867 — 1925. a.)

Kas võib omavalitsuse-asutise ametnik temale üldisel kujul väljaantud volituse põhjal kohtus volinikuna esineda?

Vastus eitav.

Tsiv. Kp. S. § 1285. ja 1286. järele peab omavalitsuse ametnik, kui ta tahab esineda omavalitsuse-asutise volinikuna kohtus, esi-

tama kohtule vastava omavalitsuse-asutise ettekirjutuse selle asja ajamiseks, milles tema volinikuna tahab esineda. Ilma omavalitsuse-asutise sellekohase eriootsuseta teatavat asja kohtus ajada ja selleks ametnikule volitust andmata ei või omavalitsuse-asutise ametnik kohtus omavalitsuse-asutise volinikuna esineda, kuigi temale volitus üldisel kujul selleks varemalt oli välja antud. Tsiv. Kp. S. § 1286. on öeldud, et ametnik, kes kohtus asutise volinikuna esineb, peab esitama ettekirjutise „asja ajamiseks“. Seda võib ainult nõnda mõista, et ettekirjutus peab olema nimelt selle asja ajamiseks, mille ajamisel ametnik asutise volinikuna tahab esineda.

(R. Adm. A. nr. 742¹ — 1926. a.)

Kas riigiteenijate õigused on maksvad ka linna omavalitsuse teenijate kohta?

Vastus eitav.

Ei endise Vene Kodan. Teen. Seaduses (V. S. k. III k.) ega ka 18. dets. 1924. a. Riigikogu poolt vastu võetud Riigiteenistuse Seaduses (R. T. nr. 149 — 1924. a. sead. nr. 97) ei ole ette nähtud et riigiteenijate õigused on maksvad ka omavalitsuse teenijate kohta, samuti ei saa Linna Seadusest järeldada, et kõik Linna omavalitsuse ametnikud seisavad linnaga avalik-õiguslikus vahekorras. Linna Seaduse § 105. on ette nähtud, et avalik-õiguslikus vahekorras linnaga seisavad ainult valitud ametnikud, s. o., linnapea, linnanõunikud ja sekretär, kuna kõik teised ametnikud ja teenijad palgatakse teenistusse nimetatud § 105. alusel vaba kokkuleppe teel. Seega tuleb neid teenistuses olevaiks lugeda eralepingu alusel, vaatamata selle peale, et nendega ei sõlmita kirjalikke lepinguid.

(R. Adm. t. nr. 668¹ — 1926. a.)

1925. a. kohtute

Riigikohtu üldkogu 1925. a.

Asjade liigid.	1925. a.					
	Lõpetamata asju 1. jaanuaril 1925. a.	1925. aasta jooksul asju juurde tulnud	Kokku oli asju 1925. aastal	Kaebused, protestid ja palved tagajärjeta jäetud	Otsused ehk mää- rused tühistatud	Kaebused läbi- tamata jäetud
1. Valvekorras antud kaebused ja protestid:						
a) Kohtupalati otsuste ja määruste peale	1	12	13	7	1	—
b) Tallinna-Haapsalu Rahukogu ja tema esimehe otsuste ja määruste peale	—	8	8	4	1	1
d) Tartu-Võru Rahukogu otsuste ja määruste peale	1	11	12	10	1	—
2. Kaebused Kohtupalati vanema esimehe määruste peale	—	1	1	1	—	—
3. Distiplinaar-asjad	13	14	27	12	—	1
4. Seletuspärimised:						
a) Riigikohtu osakonnilt esimehe kaudu	—	4	4	—	—	—
b) Esimehe ettepanekud	1	1	2	—	—	—
d) Kohtuministri seletuspärimis.	2	2	4	—	—	—
e) Siseministri seletuspärimised	—	1	1	—	—	—
5. Maade võõrandamise asjad	4	2	6	2	2	—
6. Krimin. osak. otsuse peale antud apellatsioon kaebused	—	1	1	—	1 (osaliselt)	—
7. Mitmesugused asjad	1	19	20	2	5	1
Kokku	23	76	99	38	11	3

Riigikohtu kriminaal-osakonna

	Otsustatud asju 1925. a.										
	Otsustamata asjade arv 1. jaanuaril 1925. a.	Juurde tulnud asju 1925. a.	Kokku	tagajärjeta jäetud	otsused muudetud ehk tühistatud	Kr. Kp. Sead. § 916, 912 ja 174 põhjal läbi vaatami- sest kõrvaldatud	teistel põhjustel läbi- vaatamata jäetud	palved rahuldatud	süüdimõistvad ot- sused	õigeksmõistvad ot- sused	Riigikohtu üldko- gule üle antud
Kohtupalat	19	166	185	124	38	7	3	—	—	—	—
Sõjaringkonnakohus	3	68	71	56	12	—	—	—	—	—	—
Tallinna-Haapsal. Rahukogu	38	402	440	286	93	38	2	—	—	—	—
Tartu-Võru	38	317	355	227	75	26	1	—	—	—	—
Rakvere-Paide	3	71	74	51	6	8	1	—	—	—	—
Viljandi-Pärnu	14	120	134	88	31	7	—	—	—	—	—
Riigikohus I kohtuaste	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—
„ II „	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—
Mitmesugused asjad	6	41	47	27	2	—	1	0	—	—	—
Kokku	121	1187	1308	859	257	86	8	0	1	1	1

Kas igakord enne uut valimist tuleb vallavanema, tema abide ja sekretäri palk Valla-nõukogu poolt kindlaks määrata?

Vastus jaatav.

Vallandukogude Valimise Seaduse § 91. on öeldud, et oma tegevuse eest saavad vallavanem, tema abid ja sekretär kindla palga Vallandukogu koosoleku otsuse järele ja et palga määramine sünnib enne valimisi. Sellest paragrahvist tuleb järeldada, et vallavanema, tema abide ja sekretäri palk enne nende valimist määratakse igal juhtumisel Valla-nõukogu poolt kindlaks, s. o. ka sel korral, kui üks neist tuleb uuesti valimisele.

(R. Adm. t. nr. 719¹ — 1926. a.)

Kas kaebused Maakonna-nõukogude otsuste peale alevi piiride kindlaksmääramise asjus alluvad Rahukogule?

Vastus eitav.

Alevi Omavalitsuse Seaduse (Собр. Узак и Расп. Прав. 1917. a. nr. 187, sead. nr. 1082) I peatüki § 8. järele kuulub alevi piiride kindlaksmääramise üle lõplik otsustamine Siseministeeriumi võimkonda ja Siseministeeriumile alluvad samuti neis asjus kaebused Maakonna-nõukogude otsuste vastu. Sellest selgub, et administratiivses kohtukorras võib alevi piiride kindlaksmääramise asjus kaebust tõsta ainult Siseministeeriumi otsuse vastu, kuna aga Maakonna-nõukogu otsuse vastu säärastes asjades on ette nähtud ainult administratiiv-kaebus Siseministeeriumile.

(R. Adm. t. nr. 313¹ — 1926. a.)

Kas saab kohus sundida laskeriistu kandmise luba välja anda?

Vastus eitav.

Vabariigi valitsuse poolt 9. II. 1921. a. vastuvõetud laskeriistade hoidmise, kandmise, nendega kauplemise ja nende valmistamise määruse (R. T. nr. 13—1921. a.) § 2.

järele antakse laskeriistade hoidmise ja kandmise load välja maakonna politseiülemalt; load on isiklikud ja antakse üheks aastaks, sama määruse § 7 põhjal on politsei peavalitsuse ülemal õigus väljaantud luba igal ajal tagasi võtta ehk maksusetaks tunnistada. Nagu eeltoodud paragrahvidest nähtud, ripub laskeriistade loa väljaandmine ja tagasivõtmine täielikult politsei võimukandjatest ära. Ei leia maakonna politseiülem või politsei peavalitsuse ülem võimalikuks laskeriista kandmise luba välja anda, siis ei saa ka kohus neid seda tegema suundida, sest selleks puudub seadusline alus.

(R. Adm. t. nr. 359¹¹—1925. a.)

Tsiviil-osakond.

Kaebuse tähtaeg kinnisvara oksjoni mitte õigel viisil toimetamise üle.

Määrusega 8/15 II. 1924 a. kinnitas Tallinna-Haapsalu rahukogu Alfred Nirki nimele avalikul enampakkumisel rahukogu juures 8/II. 1924. müüdud „Salla“ talukoha, mis kuulus enne seda Jakob Pärtselile ja oli müügile määratud Pärtsel'i võlgade tasumiseks. Selle rahukogu määruse peale andis Jakob Pärtsel'i volinik 23/II. 1924. era-kaebuse kohtupalatile, milles palus kaebatud määrust tühistada, Salla talukoha müümise toimetust mitte kinnitada ja uut oksjoni määrata põhjendades oma kaebust asjaolule, et Salla koha müümise juures oli pakkujate Nirki ja Hüppler'i vahel niisugune B. ts. õ. § 3959 keelatud kokkulepe (statschka), mille tagajärjel Hüppler pakkumisest tagasi astus. Oma määrusega 3/VI. 24 a. jättis kohtupalat kaebuse tagajärjeta leides, et kaebaja on s. kp. Ts. § 1205. ettenähtud tähtaja ebaõige oksjoni toimepanemise peale mööda lasknud minna. Edasi leiab kohtupalat, et pakkuja kõrvaldamisest seadusevastasel teel juttu ei või olla, sest et Ts. kp. s. § 1170 p. 1 põhjal (1913 a.

redaksionis) on avalik müük juba siis aset leidnud, kui ainukene astja hinnale, millest oksjon algab, juure on pakkunud, Vaieluse all oleval oksjonil oli kaks pakkujat — Hüppler ja Nirk. Kohaostmise võimaldamise mõttes ei olnud Nirkil Hüppleri ilmumist tarvis. Nirk'i esimene algushinnale juurepakkumine moodustas juba lõpule viidud oksjoni, sest keegi pärast seda enam juure ei pakkunud. Seaduse vastast pakkuja kõrvaldamist siin ei ole, kui ka Nirk ja Hüppler oma vahel oleksid kokkuleppinud hinda mitte kõrgele ajada. Kohtupalati määruse peale andis Jakob Pärtsemi volinik riigikohtule kassatsiooni kaebuse, milles ta kaebatud määrust palus tühistada ts. kp. s. § 1205 ja B. ts. õ. § 3959 rikkumise pärast. Asja ettekannet ärakuulanud olles leidis riigikohus Jakob Pärtsemi voliniku kassatsiooni kaebuse mitterahuldamisväärilise olevat järgmistel põhjustel: Ts. kp. s. § 1205 eeskiri käib igasuguste juhtumiste kohta, kus rikutud on seaduses ettenähtud oksjoni toimetamise kord, muu seas ka selle juhtumise kohta, kus mõni oksjonist osavõttev isik ilmub oksjonile, mitte selle eesmärgiga, et müüdavat varandust osta, vaid ainult, et kokkuleppe põhjal teiste pakkujatega viimastele võimaldada mainitud vara ostmist. Kõigil neil juhtumistel võivad asjaosalised — nõudja ja võlgnik — oksjoni ebaõige toimetamise üle kaebata seitsme päeva jooksul oksjoni päevast arvates, kus juures kaebamistähtaja kindlaksmääramise viisi suhtes § 1205 ei tee mingit erandit, niisuguste kaebuste kohta, mille aineks on ostja ebaõige teguviisi tagajärjel sündinud oksjoni korra rikkumine. Asjaosalised võivad sarnasel korral oma õigusi kaitsta ainult kaebuse tõstmisega Ts. kp. s. § 1205 ettenähtud tähtaja jooksul, nagu seda kohtupalat käesoleval juhtumisel ka õige on leidnud olevat. (Ka Vene senati tsiviildepartemangu otsus nr. 47 — 1913 a. ja teised selles otsuses äratähendatud otsused). See kohtupalati otsuse aluseks pandud iseseisev kaalutus õigustab kohtupalati lõpujärel

et Jakob Pärtsemi erakaebus tuleb rahuldamata jätta. Selle tagajärjel langeb iseenesest ära vajadus üksikasjaliselt läbikaaluda paluja väidet, nagu oleks kohtupalat rikkunud B. ts. õ. § 3959 õiget mõtet, sest ka sel juhtumisel kui see väide õige oleks, ei võiks tema kaebus eeltoodud põhjustel — s. o. Ts. kp. s. § 1205 ettenähtud seitsmepäevalise kaebusaja möödalaskmise pärast kaebaja poolt rahuldamist leida (Riigikohtu tsiv. osak. toim. nr. 711—1925 a.)

Obroki krundi pärisomaniku ostu eesõiguse teostamine kui obroki pidaja kruntj ja selle peale ehitatud hooned juba ära on müünud.

11. mail 1922. a. müüs Paul Sievers oma Tartu linnas Vallikraavi tän. nr. 12, oleva kinnisvara, obroki krundi, ühes sinna peale ehitatud hoontega, ära Siegfried Loeve'le 140.900 marga eest. Tähendatud müügist teatati Tartu Ülikoolile, kui obroki krundi otsekohesele omanikule, B. ts. õ. § 1327 põhjal, ning 16. mail samal aastal vastas ülikool kreposti jaoskonnale, et tema soovib B. ts. õ. § 1327 ettenähtud ostu eesõigust tarvitada ja samal tingimistel kui Loeve seda kinnisvara omandada. Vahepeal oli aga Tartu-Võru kreposti jaoskond obroki krundi juba 13. mail Siegfried Loeve nimele kinnistanud. Tartu ülikool tõstis Siegfried Loeve vastu Tartu-Võru rahukogus nõude ja palus Sievers'i ja Loeve vahel 11. mail 1922. a. tehtud ostu-müügi lepingu põhjal ettevõtetud obroki krundi kinnistamist Loeve nimel tähtjaks tunnistada ja Loeved kohustada samas kreposti jaoskonnas ühe kuu jooksul peale kohtuotsuse seadusjõusse astumist ostu-müügi lepingud 11. maist 1922 a. Tartu ülikoolile üleandma vastava pealkirja tegemise läbi, vastasel korral aga ostu-müügi leping ilma Loeve pealkirjata nõudja nimele kinnistatuks tunnistada. Tartu-Võru rahukogu lükkas nõudmise tagasi; samuti ka kohtupalat oma otsusega 28./VIII. 1924. a. Kui põlise rendi ehk obroki objekt, seletab kohtupalat

oma otsuse põhistes, B. ts. õ. § 1327 ettenähtud korda rikkudes ära on muutud, siis jääb obroki objekt'i pärisomanikule (dominus-directus) ainult õigus nõuda kahjutasu mitte aga kreposti raamatusse kantud õiguste tühistamist. Kreposti raamatutesse sissekantud obroki õigus kinnisvara peale on asiõigus, mille tühistamist ei või nõuda otsueesõiguse põhjal, millel asiõiguse iseloomu ei ole. Edasi leiab kohtupalat et B. ts. õ. § 1327-mas pole ettenähtud kinnistamise tühistamist. Sellest järeldab kohtupalat, et seda tühistamist üleüldse nõuda ei saa, olenemata sellest, kas on kinnistamine sündinud enne või pärast § 1327 ettenähtud kahekuulise tähtaja möödumist. Obroki krundi pärisomanikul puudub võimalus obroki õiguse müümist kolmandale isikule takistada ehk vastavat lepingut tühistada. Kuna ostueesõigus asjaliku õiguse iseloomu ei kanna, siis ei jää eesõigustatud ostjale, kui tema õigusi on rikunud obroki krundi kinnistamisega kolmanda isiku nimel, muud üle kui kahjutasu nõuda. Viimaks tähendab veel kohtupalat, et kuigi tunnistada kostja teadmist nõudja ostu eesõigusest halvaks usuks (mala fides), siis võis sellest ainult õigus järgneda ka kostjalt kahjutasu nõuda. Kostupalati otsuse peale andis ülikooli volinik riigikohtusse kassatsiooni kaebuse, milles ta kaebatud otsust palub tühistada B. ts. õ. §§ 1327, 3933 ja Ts. kp. S. § 711 rikkumise pärast. Asja ettekannet ärakuulanud olles leiab riigikohus et käesoleval korral kõige päält lahendamist nõuab küsimus: Kas obroki krundi otsekohene omanik (dominus-directus) oma ostu eesõigust, mis B. ts. õ. § 1327. ettenähtud, teostada võib kreposti raamatutesse kandud uue ostja õiguste tühistamise teel? Kohtupalat eitab niisugust ostu eesõiguse teostamise võimalust ilmtingimata, ka sel juhtumisel, kui kolmas isik, uus ostja, kinnistades oma ostumüügi lepingut tegutses pahas usus, teades, et otsekoheselt krundi omanikul on ostu eesõigus. Seda kohtupalati arvamist ei saa õigeaks pidada. Sea-

dus ei võta oma kaitse ala pahas usus tegutses vaid isikuid ega nende tegevust (B. ts. õ. §§ 2922 ja 3214) ja ei keela pahausulise isiku õiguste tühistamist ka peale nende sissekandmist kreposti raamatusse. Seda vaadet kinnitavad notariaalseaduse § 368 (lõpp) ja seadusandlised motiivid not. sead. § 369 juure. Nende järele, kui ka Balti tsiviilõiguse § 3016—3019 väljendatud põhimõtte alusel, ei omanda õigused nende kinnistamise ehk kreposti raamatutesse sissekandmise läbi enesele mitte väeramata jõudu. Kinnistamine loob tingitud õiguse (uslovoje pravo), mis maksab niikaua, kuni kinnistus ei ole tunnistatud tühiseks kohtu otsusega ehk hävitatud uue kinnistuse läbi. Kinnistamine ei kõrvalda selle aluseks oleva tehingu sisevigu (B. ts. õ. § 3016) ega üleüldse mitte õigusaluse vigu. Tuleb tähendada veel B. ts. õ. § 3933 peale, milles otsekohe ostuks eesõigustatud isikule antakse nõudeõigus pahas usus tegutsenud kolmanda isiku vastu. Et see nõudeõigus niisugusel korral ainult kahjutasu nõue võiks olla, et see kelle õigusi rikuti õigustatud ei oleks nende rikkumiste kõrvaldamist nõudma, vaid ainult kahjutasuga leppima peaks, selleks ei ole mingit alust. Sarnast järeldust ei luba ka B. ts. õ. § 3933, mis määrab et müüja (obroki õiguse võõrandaja) käest võib ostuks eesõigustatud isik kahjutasu nõuda. See määrus käib arusaadavalt niisuguse juhtumise kohta, kus ostja heas usus on toiminud ja asi juba tema nimele on kinnistatud. Heausuline (bona fide) ostja ei ole vastutav ostuks eesõigustatud isiku ees. Temale müüdü asja kinnistamist enam tühistada ei saa ja eesõigustatud ostjal jääb ainult kahjutasu nõue müüja vastu. Pahas usus tegutsenud ostja vastu jääb aga eesõigustatud isikul õigus mitte ainult kahjutasu peale vaid ka õigus nõuda kõige selle kõrvaldamist, mis ostu eesõiguse teostamist takistab, s. o. nõuda kinnistamise tühistamist. Kõige selle järele tuleb eespool ülesäetud küsimuse peale jaatavalt vastata. Kohtupalati seisukoht samas küsimuses on

vastolus B. ts. õ. §§ 1327 ja 3933 otsekohese mõttega. — Küsimus selle kohta, kas kostja talitas pahas usus, kulub asja sisusse, mida kohtu asutuste seaduse § 5. ja Ts. Kp. S. § 11 põhjal peab lahendama kohtupalat.

Selle küsimuse arutamisel on käesoleval korral tähtis, kas kostja teadis nõudjale, see on Tartu ülikoolile, kuuluvast ostu eesõigusest vaieluse all oleva obroki krundi peale, kui ta oma õigusi selle krundi peale kreposti raamatutes laskis kinnistada? Siin juures tuleb silmas pidada muu seas, et kostja ja Paul Sievers'i vahel sõlmitud ostumüügi lepingu § 1 on äratähendatud, et müüakse Sieversile kuuluv liikumata varandus, ülikooli maatüki obroki õigus. Obroki ehk põlise rendiõiguse vahekorral põhjenev otsekohese omaniku ostu eesõigus on kindlaks määratud B. ts. õ. § 1327. On ostjal teada, et ostetav krunt on müüja käes obroki õiguse alusel, siis peab ta ka teadma, et otsekohesel krundi omanikul ostu eesõigus on, sest seadust peab igaüks teadma. Tuleb ka täesti õigeks võtta kassatori selektust, et B. ts. õ. § 1327 põhjal oli nõudjal, Tartu ülikoolil kahekuuline tähtaeg oma ostu eesõiguse tarvitamiseks, arvates päevast, millal temale teatati Paul Sievers'i ja kostja vahel sõlmitud ostumüügi lepingust. Enne selle kahekuulise tähtaja möödumist sündinud ostuobjekti kinnitamine kostja nimele on seaduse vastane; võttis kostja sellest seaduse vastasest kinnistamisest teadlikult osa, siis talitas ta pahas usus. — Aluseta on ka kohtupalati arvamine, nagu oleks nõudja pidanud ostuhinna ühes kinnistamise kuludega juba nõude palve andmise juures kohtule ettepanema. Nõudepalve järele on ülikooli nõue eelseisvas sihitud ostu eesõiguse teostamise ja selle teostamise takistuste kõrvaldamise peale. Nõude aineks on ja võibki olla vaieluse all olev kinnisvara kui tervik, see on niihästi obroki õigus kui ka obroki krundil olevad hooned. Sellepärast on asjatud kohtupalati arutlused hoonete eriti väljaostu kohta B. ts. õ. § 1676 põhjal. Maatüki otsekohesel omanikul (do-

minus directus) on obrokil oleva kinnisvara kohta kahe sugune õigus: 1) B. ts. õ. § 1327 põhjal ostu eesõigus ja 2) sama õigustiku § 1676 põhjal väljaostu õigus (pravo võikupa). Kuigi esimesel juhtumisel seadus räägib obroki õiguste ostu eesõigustest ja viimasel juhtumisel hoonete väljaostmisest, võib siiski nii üht kui teist õigust teostada ainult kogu kinnisvara kui terviku suhtes, see tähendab, nii hästi ostu eesõiguse põhjal osta, kui ka väljaostu õiguse põhjal väljaosta krundi õigust ühes krundil olevate hoonetega. Eelseisvas asjas on tegemist ostu eesõiguse teostamisega (B. ts. õ. § 1327). Oma sisu järele on sarnane teostamine kahepoolne leping: Uus ostja (eelseisvas asjas kostja) annab oma õigused ja kohustused ostumüügi lepingu järele, mis ta endise obroki pidajaga sõlminud, maatüki otsekohesele omanikule äle ja see maksab üleandjale kõik lepingu põhjal tehtud väljaanded ja kulud (B. ts. õ. § 3106). Mõlemad pooled peavad oma kohuseid täitma ühel ajal ja hoobil; üks maksab raha, teine annab ostumüügi lepingu õigused ja kohustused üle. Sünnib see vabatahtlikult, siis leiab rahamaksmine aset vastava kokkuleppe sõlmimisel, puudub aga uue ostja nõusolek ostumüügi lepingu üleandmiseks, siis võib astuda selle nõusoleku asemele kohtu otsus, millega tunnistatakse üleminek ilma kostja nõusolekuta (allkirjata). Niisugusel korral peab nõudja poolt raha maksetud olema kohtu otsuse tegemise momendiks. Igatahes peab raha kohtu käsutada olema otsuse tegemise ajal. Selle järele ei ole olulist vahet raha maksmisses vabatahtlise ja kohtu otsuse läbi sunnitud üleandmise puhul. Mõlemal korral tuleb maksta õiguste ja kohustuste ülemieuku smpilgul. Sellepärast ei või ka nõus olla kohtupalati arvamisega, et nõudja pidi ostuhinda ühes kuludega sularahas pakkuma ja kui kostja ei oleks raha vastuvõtnud, siis seda kohtu deposiiti maksuma, juba enne nõude tõstmsit ehk nõudepalve esitamisel kohtule (Riigi-kohtu tsiv. osak. toim. nr. 992 — 1925 a.)

Nõude õigeks tunnistamist kostjate poolt ei või igakord nõude rahuldamise põhjusena võtta.

Surnud Johan Kure pärandus-nõudes konstateeris Kohtupalat oma otsusega järgmisi asjaolusid: 1) et nõudja Jaan Kurg omas nõudepalves Juula, Johan, August, Joosep ja Rudolf Kurgede ning Pauline Lilo vastu palus pärijaiks kinnitada surnud Johan Kurest järelejäanud varanduse peale teda, nõudjat, ja kõiki kostjaid; 2) et Joosep, Rudolf ja Johan Kurg on nõudmise vastu vaielnud aegumise põhjal, August Kurg aga ja Pauline Lilo on nõudmise õigeks tunnistanud, kuna Juula Kurg kohusse ei ilmunud ja seletusi ei annud; 3) et nõudja Jaan Kurg ei ole tõeks teinud, et tema oleks enne 3 juulit 1905 a. soovi avaldanud 3 juulil 1896 a. surnud Johan Kure pärandust vastu võtta, nagu seda nõuab B. ts. õ. § 2631. Nende andmete põhjal leidis Kohtupalat, et Jaan Kurge peab pärandusest loobunuks tunnistama ja tuleb kustunuks ja aegunuks lugeda tema pärimise ja nõudmise õigust (B. ts. õ. § 3639). Vaatamata selle järelduse peale on Kohtupalat Jaan Kure nõudmise tagasi lükanud ainult Johan, Joosep ja Rudolf Kurgede vastu tõstetud osas ja nõudmise osaliseks rahuldamiseks tunnistanud Jaan, Juula ja August Kurgede ning Pauline Lilo pärimisõigust Johan Kurelt järele jäänud varanduse peale igale tühele pärandusvara $\frac{1}{8}$ osas. Nõudmist rahuldab Kohtupalat sel põhjusel, et August Kurg ja Pauline Lilo nõudmist õigeks on võtnud ja Juula Kurg nõudmise vastu ei ole vaielnud. Selle otsuse vastu andis kostjate Joosep ja Rudolf Kurgede volinik Riigikohtule kassatsiooni kaebuse. Asja ettekannet arakuulanud olles leidis Riigikohus, et kassatsiooni kaebus rahuldada tuleb. Kohtupalati otsus ei vasta seaduse nõuetele. Tunnistades nõudja palvel kostjate Juula ja August Kurgede ning Pauline Lilo pärimisõigusi vaatamata selle peale, et viimased vastava vastunõudega ei esinenud, on Koh-

tupalat oluliselt rikkunud Ts. Kp. S. § 4 ja 706 ning kõrvale kaldunud sellest tsiviilprotsessi põhilausest, et kostja iseseisva õiguse tunnistamine võib kohtu otsuses aset leida ainult sel korral, kui ta selle õiguse tunnustamise sihiga on tõstnud vastava vastunõude (Vene Senati tsiv. depart. otsus 1899 a. nr. 15). Edasi on asjatoimetusest näha, et Joosep ja Rudolf Kurgede volinik palus Jaan Kure nõudmist tühjaks mõista täies ulatuses sel põhjusel, et „käesolev nõue on aegunud“, — ning et „poolled võtsid õigeks, et talu on Joosep ja Rudolf Kurgede pidamisel“. Seda poolte õigeksvõtmist on Kohtupalat tähelepanemata jätnud, kuna sellel õigeksvõtmisel oli oluline tähtsuse, sest temast järgnes, et õigeteks kostjateks selles asjas oleks võinud olla ainult Joosep ja Rudolf Kured, kes Johan Kurelt järele jäänud päranduse tegelikult vastu on võtnud (B. ts. õ. § 2599, 2600, 2602 ja 2603), mitte aga August, Johan ja Juula Kured ning Pauline Lilo, kes mainitud päranduse peale kinnitatud ei olnud, teda vastu ei võtnud ja omi õigusi ei kaitsenudki. Neil asjaoludel ei oleks Kohtupalat pidanud August Kure ja Pauline Lilo õigeksvõtmisele ja Juula Kure vaikimisele otsustavat tähtsust andma, sest need isikud oleksid võinud käesolevas protsessis esineda ainult nõudjatena, mitte aga kostjatena. On nad aga siiski asjast osa võtnud kostjate näol ja Jaan Kure nõudmise õigeks tunnistanud, siis ei ole sellel tunnistamisel protsessuaalselt õiguslist jõudu. Vastupidisel arvamisel olles ja nõudja Jaan Kure täies ulatuses aegunud nõudmist osaliselt rahuldades on Kohtupalat rikkunud Ts. Kp. S. § 482. Kõike seda arvesse võttes otsustas Riigikohus: Kohtupalati otsus käesoleva asja kaebatud osas tühistada Ts. Kp. S. § 4, 339, 482 ja 706 rikkumise pärast ja asi Kohtupalatile tagasi saata uueks otsustamiseks. (Riigikohtu tsiv. osak. toim. nr. 61. — 1926 a.).

Kohus peab temale teada olevatele asjast hviitatud isikutele hoiukorra toimetuste juures kutsed saatma.

Surnud Ivan Baranov-Rukavkov'i pärijate kinnituse toimetusest on näha, et muude seas pärijana ülesantud oli teiste pärijate poolt päranduse jätja pojapoeg Peeter Baranov ja selle aadress. Rahukohtuniku poolt Peeter Baranov'ile saadetud kutsetäht jäi viimasele kätte andmata. Rahukohtunik luges ekslikult selle kutsetäse kätte antuks, otsustas asja sisuliselt ära ja kinnitas Peeter Baranov'i, ilma tema vastava tahtevalduseta, ühes teiste pärijatega Ivan Baranovi pärijaks. Selle otsuse peale andis Tartu-Võru Rahukogule erakaebuse Peeter Baranov'i kaaspärija Vassili Baranov. Rahukogu tunnistas Peeter Baranovi õigused mainitud päranduse peale kustunuks ja kinnitas pärimisõigustesse ainult Vassili Baranov'i ja Olga Lepistov'i, kumbagit pooles osas. Rahukogu otsuse peale andis Peeter Baranov kassatsiooni kaebuse Riigikohtule, paludes tühistada Rahukogu otsust, sest et kaebaja pole saanud ärakirja Vassili Baranov'i erakaebusest ega Rahukogu kohtukutset. Asja läbiarutades leidis Riigikohus et Peeter Baranov'i kassatsiooni kaebus rahuldada tuleb järgmistel põhjustel: Asja toimetusest ei ole näha, et Vassili Baranov'i erakaebuse ärakiri oleks kätte antud Peeter Baranov'ile ja Rahukogu istungi protokollis on tähendatud, et Peeter Baranov'ile kutse saatmata. Silmaspidades: 1) et rahukohtunik asja sisuliselt ära otsustas, ilma et Peeter Baranov'ile kutsetäht oli kätte antud, millega oluliselt rikutud on Ts. Kp. S. § 2055, 2057 ja 2063. 2) et rahukogu ei ole rahukohtuniku poolt tehtud viga kõrvaldanud, vaid süvendanud veel seega, et ta asja äraotsustas, ilma et Peeter Baranov'ile oleks kaebusest ärakiri saadetud ja ilma et ta Rahukogusse oleks kutset saanud, millega rikutud said Ts. Kp. S. § 165 ja 169, otsustas Tartu-Võru rahukogu otsus selles asjas tühistada ja asi

Rahukogule uueks otsustamiseks tagasi saata.

(Riigikohtu tsiv. osak. toim. nr. 90 — 1926).

Rüüdlimõisa osade kohta tehtud ostumüügi lepingute kreposteerimine.

August Gründerg taotas põllutöministeeriumi vastu antud nõudepalves, et tema, Grünberg'i ja Heimtali mõisa endise omaniku, Fridrich Sivers'i vahel 27. okt. 1918. a. kvootemaa talu „Anni nr. 11“ kohta sõlmitud ostumüügi leping saaks maksvaks tunnistatud ning et see koht saaks Heimtali mõisast äralahutatud ning Grünberg'i nimele kreposteeritud. Kohtupalat lükkas Grünberg'i nõude tagasi. Selle otsuse peale riigikohtule antud kassatsiooni kaebuses palus Grünberg'i volinik kohtupalati otsust tühistada. — Asja ettekannet ärakuulanud olles, leidis riigikohus, et kohtupalati otsus Ts. Kp. S. § 1. rikkumise pärast tühistada ja kogu asjatoimetus sama seadustiku § 584 p. 1. jõul maha tuleb kustutada järgmistel põhjustel: Asja alluvus oneneb nõudepalvest. Taotatakse nõudepalvega eraõiguslisel alusel põhjeneva tüli lahendamist, siis allub asi tsiviilkohtule (Ts. Kp. S. § 1.). Selgub aga nõudepalvest, et nõudja taotab midagi mitte eraõiguse, vaid muu õiguse, eriti avaliku õiguse põhjal, ehk et tema palve on sihitud administratiivvõimu tegevuse ehk tegevusetuse vastu, siis allub asi administratiivkohtule (adm. kohtu korra peatükk 1.). Grünberg seletab omas nõudepalves, et põllutöministeerium kui riigistatutud ja Eesti Vabariigi nimel kinnitatud Heimtali mõisa uue omaniku asemik ei tunnista endise omaniku, Sievers'iga tehtud lepingut ja ei anna oma luba ostetud koha Heimtali mõisast äralahutamiseks ja Grünberg'i nimele ümberkirjutamiseks. Riigikohus leiab, et sellane palve ei põhine mingisugusele eraõiguslisele vahekorral,

millele lahendamise tsiviilnõude aineks võiks olla, vaid esineb kaebusena põllutööministeeriumi kui riigi võimukandja tegevuse vastu, kes nõudja arvamise järele seadusevastaselt keeleub ostumüügi lepingut maksvaks tunnistamast. Niisugune kaebus ei allu tsiviilkohtule, vaid administratiivkohtule. Kohtupalat, kes seda, tsiviilkohtule mitte alluvat asja sisuliselt äraotsustas, on rikkunud Ts. Kp. S. § 1. (Riigikohtu tsiv. osak. toim. nr. 263—1926. a.)

Välisvaluutas tehtud lepingute tempelmaksustamine.

Jakob Pärtel'i nõudeasjas Anton Trummi vastu leidis riigikohus järgmist: Rahukogu ei ole küll lähemalt läbikaalunud kostja voliniku väidet selle üle, et leping kui seadusevastane vabariigi valitsuse määruse põhjal 2. maist 1919. a. väljamaa rahade asjus, tempelmaksu alla ei kuulu (R. T. Nr. 30/31—1919 a.), kuid sellegi pärast ei

ole alust rahukogu määruse tühistamiseks. Nimetatud vabariigi valitsuse määruse punkt 3. ütleb et „lepinguid teha Eesti vabariigis olevate asjade üle tohib ainult Eesti markades“ — ja punkt 5. et „eksijaid p. 3. vastu karistatakse rahatrahvigaja vangistusega“. Kuid sellest ei saa veel mitte jareldada et lepingud, mis nende määruste vastaselt sõlmitud, poolte vahel ka maksvuseta oleks ja et nende järele nõudeid tõsta ei saaks. Nad on poolte vahel ikkagi maksvad ja tulevad sõlmimise juures tempelmaksuga varustada. Kuid nende sõlmimise eest karistatakse lepingosalisi ja peale selle nõutakse nende käest tempelmaksu ja tempeltrahvi, kui leping õigel viisil tempelmaksustatud ei olnud. Rahukogu otsus, pannes poolte peale välisvaluutas sõlmitud lepingu eest tempelmaksu ja trahvi, ei rikki seega mitte vabariigi valitsuse määrust 2. maist 1919. a. (Riigikohtu tsiv. osak. toim. nr. 84—1926. a.).

JURIIDILINE AJAKIRI

„ÕIGUS“

seitsmes aastakäik.

Sisuks on endiselt juriidilised artiklid, kodu- ja väljamaa seadusandluse ülevaade, kodu- ja väljamaa kohtute tegevus; eriti pannakse rõhku Riigikohtu tegevuse käsitamise peale.

Lisana annab „Õigus“ 1925. aasta Riigikohtu otsused.

Toimetuse liikmeteks on A. Luiga, J. Lõo, R. Rago, M. Taevere ja O. Tief.

Lähemateks kaastöelisteks on Tartu Ülikooli õigusteaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 8 nummert. Numbri suurus ühes lisaga 48—64 lhk. Tellimise hind: 450 mrk. aastas, 250 mrk. pooles aastas, üksik nr. 60 mk.

On veel saada ajakirja eelmisi aastakäike hinnaga (ühes lisaga): 1920. a. — 75 mk., 1921. a. — 300 mk., 1922. a. — 400 mk., 1923. a. — 400 mk. ja 1924. a. — 400 mk. ja 1925 a. — 450 mk.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Aia tän. nr. 35.

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.**

Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

Toimetuse ja talituse aadress:
Tartu, Aia tän. nr. 35.

Tellimise hind: 450 mk. aast. (8 nummert).
Üksik nummer 60 mk.